

Aktivitás a tengerentúlon: Argentína

Az argentinai bundista aktivitás kiváló ellenpéldájául szolgál az egyesült államokbélinek. A bundisták két fő hullámban érkeztek Argentínába. A bevándorlók első nagyobb csoportja az 1905-ös forradalom leverése után érkezett. A „ruso” megnevezés ekkor vált szinonimájává a „kelet-európai zsidó munkás bevándorlóknak”. A második hullám az 1920-as években érte el az országot.

Argentínában a bundizmus elsősorban a Buenos Airesben kialakuló zsidónegyedben vetette meg a lábát. Az amerikaival szemben az argentin bundizmus inkább cselekvésközpontúként, mint konspiratívként jellemezhető. A jiddis nyelv, a jiddis nyelven megjelent folyóiratok és jiddis nyelvet használó szerveződések szintén fontosabb szerepet játszottak a zsidó munkások önszervezésében és identitásának kialakításában, mint az észak-amerikai kontinensen.

Az októberi forradalom győzelme után az amerikaival ellentétben az argentin mozgalom hamar két szemben álló táborra szakadt. Az egyiket a mérsékelt szocialisták, míg a másikat a radikális kommunisták alkották.

Konklúzió

A Bund és bundista identitás időről időre újrafogalmazta magát, mivel a Bund nem politikai párt volt, hanem egy olyan formáció, amelyet a saját aktivistái hoztak létre, és amely az aktivistákkal együtt változott. A bundizmus internacionalista retorikája teljesen átszötte annak transznacionalista hálózatait, és így a fő cél, a szekuláris modern zsidó élet kialakítása az emigrációban is megmaradhatott.

Ahhoz ugyanakkor, hogy a történészeknek esélyük legyen arra, hogy a mozgalom egészének működésére rálássanak, el kell térniük az eddigiekben folytatott gyakorlattól, és pl. az amerikai bundista mozgalmakat nem európai gyökereik nélkül, hanem azokkal együtt, a cselekvőhálózatok elméletének metodológiáját követve kell vizsgálniuk. Ha így cselekszünk, akkor könnyebben megérthetjük, hogy a migráció nem pusztán annyiról szól, mint amit a bevándorlás vagy kivándorlás története tart róla. A migráció maga a globális csere egy olyan dinamikus és önjáró folyamata volt, amelyben a bundisták de facto beteljesítették a világi zsidó diaszpórák létrehozásáról szőtt álmukat. Vagyis a globalizáció nem csak gazdasági és politikai hálózatokat hozott létre, de hatással volt az írók, újságírók, vagy éppen a szabók, és cipészek mindennapi életére is.

Juhász G. Ákos

Erdély a XIX. század derekán a pápai legátusok szemével

Sima, Ana Victoria: Transylvania in the Mid-Nineteenth-Century Accounts of the Papal Legates = Transylvanian Review, XXI, 2012, No. 1. No. 1, 40–52. p.

A cikk az Erdélyről és az erdélyi románságról kialakult képet elemzi a Szentszék küldötteinek XIX. századi beszámolóí alapján. Ez a kép alapvetően a Nyugat-Európában használatos sztereotípiákból és klisékből tevődött össze, amelyek még inkább jobban megerősítették a román néppel és területtel kapcsolatos negatív előítéleteket. Helyzetelemzésükben a pápai küldöttek kitértek a földrajzi és az éghajlati viszonyokra, a civilizáció fejlettségére, az oktatás színvonalára, a népesség anyagi helyzetére és a vallási dogmák és doktrínák doktrínák értelmezésére. Az összességében negatív jellemzés csupán a román és az olasz lakosság külső hasonlóságát, illetve az erdélyi románok római leszármazását említette pozitívként. A katolikus egyház küldetése tehát az volt, hogy egyengesse Erdély útját a nyugati civilizáció értékrendszerébe való beilleszkedésben.

Az 1853-ban kiadott *Ecclesiam Christi* pápai bulla megalapította a gyulafehérvár–fogarasi görög-katolikus érsekséget, és ennek köszönhetően Erdély a Szentszék figyelmének központjába került. A Habsburg Birodalom peremén fekvő új érsekség megerősítése közös egyházi és politikai fellépést követelt meg, hogy a számos felekezet és etnikum mozaikjának számító területen betölthesse a vallási unió végvárának szerepét. Ennek szellemében mind a Szentszéknek, mind pedig a bécsi udvarnak friss információra volt szüksége a terület fejlődését és konszolidációját illetően. A rendszeresen kiküldött pápai nunciások feladata tehát az volt, hogy tájékoztassák a Szentszék az Erdélyben uralkodó állapotokról.

A XIX. század második felében három ilyen látogatásra került sor: Michele Viale Prelà (1855), Antonio de Luca (1858) és Mariano Falcinelli (1868) bécsi nuncius írt jelentést a Szentszéknek Erdélyről. Ők, akárcsak a külföldi utazók, a nyugati civilizáció szemszögéből szemlélték a román valóságot, és gyakran rá is erősítették a köztudatban eleve létező klisékre a világ ezen csücskével kapcsolatban.

Elsőként Michele Viale Prelà látogatott el Erdélybe. Az ő szemében – előzetes ismeretei alapján – Erdély a civilizált világ peremén helyezkedett el, amelynek elzártságához éghajlata is hozzájárult, hiszen ősszel és télen járhatatlan volt a román vidék. A látogatás során azonban realisabb képet alkotott Erdélyről. Megállapította, hogy szegénység és a végtelenségig egyszerű élet jellemzi a lakosságot.

A bécsi bíboros a felvilágosodás eszméinek megfelelően elmaradottnak tekintette a román területet, de ehhez hozzájárult az a kép is, amelyet a Balázsfalván tett látogatása alkalmával a magyar római katolikus vezetőség kialakított benne. A bíboros azonban érzékelte a román–magyar viszony feszültségét, és elfogultság nélkül értelmezte az 1848–49-es forradalom és szabadságharc eseményeit.

A felvilágosodásra jellemző felfogással összhangban Prelà különös érdeklődést tanúsított a románok külső jegyei és lelki alkata iránt. Eszerint egy vidék csak akkor nyerte el sajátos arculatát, ha az ottani lakosok a maguk képére formálták saját esztétikai és pszichológiai karakterük szerint. Az erdélyi románok feltűnő hasonlóságot mutattak a szerző által jól ismert olasz néppel. Prelà azt is megjegyezte, hogy az erények és a hibák érdekes szimbiózisban álltak egymással: a jó tulajdonságok sokszor erőszakos kitörésekbe torkollnak, amely szerinte a marginalizált társadalmak jellemzője. Összességében azonban meglehetősen negatív képet festett a román lakosságról: leginkább szerinte a hanyagság és a barbarizmus uralta a területet.

Legtöbb megfigyelése a római görög- katolikus papságra vonatkozott, akiknek feladata az volt, hogy kiemeljék a népet a tudatlanság állapotából. Prelà hangsúlyozta a papok sanyarú anyagi helyzetét. Legtöbbjük nős volt, és népes családot kellett eltartania, ezért mise után ugyanúgy művelte a földet és gazdálkodott, mint a többi ember. A pápai küldött ezért szorgalmazta a bécsi kormánynál, hogy kötelezzék el magukat a román parókiák anyagi helyzetének javítása mellett. Ezt a kötelezettségvállalást az 1855 augusztusában az állam és az egyház között létrejött konkordátum rögzítette is. A nuncius szerint a jelentősebb anyagi támogatás nemcsak több pap teológiai képzését tenné lehetővé, hanem a vallási unió vonzerejét is növelné a szegényebb ortodoxok számára.

Prelà külön figyelmet szentelt a római görög- katolikus papság oktatásának. A pápai nuncius észrevette, hogy a vallás dolgaival kapcsolatban nagy a tudatlanság mind a görög- katolikusok, mind az ortodoxok körében. Éppen ezért itt nagy lehetőséget látott a római katolikus egyház térnyerésére – természetesen a papok lelkesedésének és kellő szellemi pallérozásának függvényében. A legtöbb hívő nagyon ragaszkodott a vallási külsőségekhez, amelyek szinte azonosak voltak mindkét felekezetben. Sőt mi több, maguk az ortodoxok is támogatták a vallási unió elképzelését, mert szerettek volna kevesebb adót fizetni, és kikerülni a szerb hierarchia fennhatósága alól. A bíboros ügyesen játszotta ki a római-latin eredet ütőkártyáját: ezzel kívánta ugyanis meggyőzni az ortodoxokat, hogy térjenek vissza „római őseik” hitéhez. Erős érv volt a római katolikus egyház kezében, hogy a román nép a rómaiaktól származ-

zik, tehát a római hitet kell vallania, ahogyan ősei is tették. Így lett a di-csőséges múlt kompenzációs szerepéből a rábeszélés hatékony eszköze, különösen ebben az iskolázatlan közegben.

Antonio De Luca, bécsi nuncius három évvel később, 1858-ban tett látogatást Erdélyben, ahol azonban nem tapasztalt érzékelhető változást. Éppen ellenkezőleg, jelentésében ismét a terület perifériális jellegét emelte ki, és olyan társadalom képét festette le, amely a norma és a gyakorlat háttérán egyensúlyoz. Olyan hiányosságokra bukkant az oltáriszentség kiszolgáltatásának gyakorlatában is, amelyeket a Szentszék már régen elítélt. E hanyagság oka a nem megfelelő teológiai képzésben volt keresendő, amely a dogmáknak csak hozzávetőleges megértését tette lehetővé. Misét is jóformán csak vasárnap és a nagy ünnepeken tartottak a papok, ami jórészt szerény anyagi helyzetüknek és megélhetési gondjaiknak volt betudható. Ráadásul akár egy-két év leforgása alatt pap válhatott az egyszerű földművesekből a hiányos teológiai képzés miatt, így az erdélyi papság majdnem felének csak homályos fogalmi voltak liturgiáról, és nem tölthették be népnevelői feladatukat sem. A némileg fellendülő egyházi könyvkiadás sem segített a megélhetési gondokkal küszködő papságon, akik szinte teljesen beleolvadtak a rájuk bízott gyülekezetekbe, és maguk is a földet műveltek, vagy vásárokon árulták portékájukat.

A bécsi nuncius érdekes megfigyelést tett az erdélyi böjti szokásokat illetően. Szigorúan betartották a keleti egyház négy éves böjtjét: a húsvéti nagyböjtöt, Péter és Pál apostol böjtjét, a Szűz Mária mennybemeneteléhez kapcsolódó böjtöt, valamint a karácsonyi böjtöt. Ilyenkor tilos volt az állati eredetű ételek fogyasztása, az úgynevezett szigorú böjtök idején (karácsony, vízkereszt és húsvét tájékán) pedig még halat sem lehetett enni, és csak a vacsora volt megengedett. Az erdélyi görög- katolikusok böjtöltek továbbá szerdán és pénteken, kivéve bizonyos időszakokat. A böjt tehát, amely a lelki befelé fordulást lett volna hivatott szolgálni, valójában legitimizálta a román táplálkozás szegényes, mindennapi valóságát a XIX. század közepén.

Csaknem egy évtizeddel később, 1868 őszén egy újabb bécsi nuncius érkezett Erdélybe és Galíciába. Mariano Falcinelli úgy látta, hogy a lakosság erősen kötődik a külső rituálékhoz, a szentek tiszteletéhez, a Mária-kultuszhoz és a zarándoklatokhoz. Falcinelli szerint éppen ez védte meg őket az iszlámmal, illetve a hitből való kiábrándulással szemben. Ebből kiindulva a nuncius támogatta egy erdélyi katolikus misszió kialakításának gondolatát a délszláv modell szerint. A római és a görög- katolikus egyház uniója szempontjából is hasznosnak ítélte továbbá a kolostorok létrehozását. Falcinelli is úgy tapasztalta, hogy a lakosság műveletlen – nem mintha nem lett volna lehetősége képeznie magát, hanem mert az emberek

többet törődnek a pásztorkodással, mint az iskolával. Az alacsony műveltségi szintet és a művelődés igényének hiányát a nuncius azzal magyarázta, hogy nem létezett román arisztokrácia, mert azok, akik megvagyonosodtak és kiemelkedtek a helyi lakosságból, elhagyták vallásukat és anyanyelvüket. A főként jogászokból és orvosokból álló polgári lakosság pedig igen szerény réteget képviselt a társadalomban.

Egyetlen előnye mégis volt ennek a tudatlanságnak: az itteni világot még nem rontották meg a modern kor szellemi irányzatai, a materialista filozófia vagy a vallás iránti közöny. Ugyanakkor az újkori nacionalizmus erősen áthatotta a román társadalmat. A szabadság, az egyenlőség és a testvériség eszméi népszerűek voltak, hiszen ezek által volt remény arra, hogy a románság egyszer majd független és egységes nemzetté válik.

A három apostoli küldött jelentése alapozta meg az első hivatalos adatbázist, amely mentén a pápai hatóságok igyekeztek megerősíteni és kiterjeszteni a katolicizmust az osztrák birodalom ezen távoli zugában is. Számukra a civilizáció fogalma azonos volt a katolicizmussal. Beszámolóik azonban még inkább kőbe vésték a Kelet- és Nyugat-Európa között húzódó mentális határvonalat. Más utazókkal ellentétben viszont nemcsak egy általánosságban vett Nyugat-Európa volt a viszonyítási pontjuk, hanem a katolicizmus által elhatárolt terület, és ennek határait szerették volna kelet felé tolni.

Pethő-Szirmai Judit

Kisebbségi jogok és érvényesítésük a Trianon utáni Magyarországon

Deák, Ladislav: Menšinové práva a ich uplatnenie v trianonskom Maďarsku. = Historické štúdie. 46. r. 2010. 79–84. p.

A tanulmány a Trianon utáni magyar kormányok nemzeti kisebbségekre vonatkozó törvényeit elemzi és azok gyakorlati megvalósulását vizsgálja.

1918 októberétől a kisebbségi kérdés a magyar kormányok politikai küzdelmének küzdelmeinek részévé vált. Annak érdekében, hogy az ország megtarthassa azon területeit, amelyeken nem magyar nemzetek, nemzetiségek élnek, számos nyilatkozatot, kormányrendeletet és a nemzetiségi kisebbségek autonómiájára vonatkozó törvényt dolgoztak ki és létrehozták a nemzetiségi minisztériumot, amelynek jogköre folyamatosan csökkent, majd 1922-re teljesen meg is szűnt.

A nemzetiségi kisebbségek kérdését legnagyobb mértékben a békeszerződések és az alakulóban lévő ENSZ határozták meg. A nemzetiségi kisebbségek védelme egyaránt vált a békeszerződések és az új és a régi államok által vállalt kötelezettségek szerves részévé. Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia a Saint Germain-i szerződés aláírásával (1919. szeptember) vállalták a nemzetiségi kisebbségek jogainak elismerését. Magyarországon a kisebbségi kötelezettségeit pedig a trianoni békeszerződés foglalta magába, amelyről a magyar delegáció úgy nyilatkozott, hogy azok megegyeznek a magyar törvényhozás elveivel, és összhangban állnak a törvényrendeletekkel.

1920. június 4-én Magyarország aláírta Trianonban a békeszerződést, amelyet a magyar parlament november 13-án ratifikált. A nemzetiségi kisebbségek védelméről a 6. rész 54–60. cikkelyei szóltak.

Az 1918 és 1920 között elfogadott törvények és kormányrendeletek azonban csupán Magyarország politikai taktikájának részét képezték, ugyanis elvben a magyar kormányok visszatértek az 1868/44. számú nemzetiségi törvényhez, amely az egységes magyar állam koncepciójából indult ki, és nem tekintette önálló etnikai szubjektumoknak a nem magyar nemzeteket és nemzetiségeket. A két világháború közötti magyar kormányok elfogadták ezt a törvényt, és a trianoni szerződésben foglaltakat csupán az említett törvény kiegészítőjének tekintették. A két összeegyeztethetetlen koncepciót egyéni értelmezési móddal igyekeztek összepárosítani: bár a magyar kormány elfogadta a trianoni kötelezettségeket, azonban az 1921. július 31-én kibocsátott nemzetiségi törvény alapján nem váltak alkotmányossá, nem emelkedtek törvény szintjére. A magyar kormányok azért, hogy formálisan elfogadták a nemzetközi kötelezettségeket, de alkalmazásukat nem gondolták komolyan, gyakorlatban az 1868-as törvényt részesítették előnyben.

Az 1920-as hivatalos statisztikai adatok alapján Magyarországon 1920-ban 7 980 143 lakosból anyanyelv szerint 830 896 fő (azaz a lakosság 10,4 %-a) különböző valamilyen nemzetiségi kisebbséghez tartozott: 551 211 német, 141 882 szlovák, 23 760 román, 36 858 horvát, 17 131 szerb, 1500 ruszin és 60 748 egyéb. A szerző véleménye szerint a magyar viszonyok között általánosan alkalmazott manipuláció miatt, amelyet az adatokkal végeztek, a hivatalos statisztika nem fedti a valóságot.

Magyarország kizárólag azért ismerte el formálisan a nemzetközi rendelkezéseket, mert a külföldről külföldről várta a szomszédos államokba rekedt magyar nemzetiségi kisebbségek jogainak biztosítását.

Az 1923-as 4800. számú, kisebbségi nyelvekről és iskolákról szóló kormányrendelet alapján, amelyet 1925-ben a kultuszminiszter egyértelműsített, három kisebbségi iskolatípus alapítására nyílt lehetőség: A tí-